

10.

Hvornår blev Absalon valgt til biskop?

Af Hans Olrik.

Det er den almindelige mening, at Absalon blev biskop i foråret 1158. A. D. Jørgensen mente ganske vist en gang at måtte henføre bispevalget til 1159¹⁾; men senere sluttede han sig dog også til den almindelige opfattelse. Imidlertid har man herved ladet et vægtigt vidnesbyrd ude af betragtning, formodenlig fordi det ikke lod sig forene med flertallet af de andre støttepunkter for beregningen. Drejer det sig imidlertid om en vurdering af kildernes art og ikke om en blot optælling, må man vistnok lægge det ovenfor antydede vidnesbyrd til grund. Men derved kommer man til det resultat, at Absalons valg fandt sted allerede i December 1157.

I tilføjelserne til den sjællandske årbog²⁾ siges det nemlig, at Absalon var biskop i Roskilde 20 år, 2 måneder og „nogle dage“ og dernæst ærkebiskop i Lund 23 år og 1 måned. Da det nu står fast, at Absalon døde 21. Marts 1201, er han ifølge årbogsoptegningen bleven ærkebisp omtr. 20. Februar 1178 og biskop i Roskilde omtr. 15. December 1157. Hertil svarer årbogens anden tidsbestemmelse meget godt, idet den siger, at Absalon døde i sit 44de bispeår. Når Absalons 1ste bispeår går fra Dec. 1157 til Dec. 1158, så begynder hans 44de bispeår Dec. 1200, og han døde jo 21. Marts 1201.

Som man ser, er årbogens beregning meget udformet; den tager månederne med, ja endog „nogle dage“. En sådan optegnelse har i sig selv troværdighedens præg, så der skal tvingende grunde til for at opgive den. Årbogsforfatterne fejler lettere i opgivelsen af årstal end i udregningen af en stor biskops embedstid.

Jeg skal dernæst nævne de kildesteder, der taler for, at bispevalget først fandt sted 1158. Blandt disse anfører jeg

¹⁾ Ny kirkehist. saml. IV, 620 f.

²⁾ S. r. D. II, 624. Tallene på blypladen i Absalons grav er ulæselige.

dog ikke, at Ryårbogen¹⁾ og de deraf afledede kilder sætter Absalons valg til 1158. Det er nemlig ret almindeligt, at December henføres til det følgende år, idet der regnes efter kirkeåret, ikke efter kalenderåret. Denne angivelse kan derfor i og for sig passe både på den sjællandske årbogs beregning, hvorefter valget fandt sted Dec. 1157, og den almindelige opfattelse, hvorefter det var foråret 1158.

Følgende grunde kan derimod anføres for at henlægge valget til 1158:

a) Sakse fortæller²⁾ om et planlagt Vendertog, der efter den plads, det har fået i hans fremstilling, skulde være iværksat inden Absalon blev biskop. Da nu Sven Eriksøns fald på Grædhede var sent på året 1157 (23. Oktober), kan det påbegyndte men afbrudte Vendertog ikke henlægges til dette år, men må henføres til 1158, og Absalons valg skulde så have fundet sted snart efter.

b) Næstved-kalendariet³⁾ og deraf afledede kilder lader Absalons forgænger, biskop Asser af Roskilde, dø i året 1159. Dette erkendes ganske vist at være urigtigt; men man forudsætter, at fejlen kun er på et år. Ifølge Lundekapitlets gavebøger⁴⁾ døde Asser en 18. April. Det skulde da være 18. April 1158, og det ny bispevalg kunde da først have fundet sted efter den tid, men fornuftigvis snart derefter.

c) Sjællandske kirkeret, der er lyst på tinge 21. Juli 1171, siges at være givet i ærkebiskop (skal være: biskop) Absalons 13de år; herefter vilde han tidligst være bleven biskop i eftersommeren 1158.

d) Valdemar I's stiftelsesbrev for Vitskøl kloster⁵⁾, der i det tidligste er fra vinteren 1157—58 og måske snarest at henføre til 1. April 1158⁶⁾, har blandt vidner biskop

¹⁾ Mon. Germ. Script. XVI, 403.

²⁾ Müllers udg. s. 736.

³⁾ S. r. D. IV, 287.

⁴⁾ Weekes udg. s. 91.

⁵⁾ Ny kgl. saml. 1193 4to. Dänische Bibl. VI, 136 f.

⁶⁾ Ifølge fortællingen om Vitskøls grundlæggelse klostrets stiftelsesdag (S. r. D. IV, 462).

Asser af Roskilde. Om dette er rigtigt, var han altså endnu i live ved den tid; når det altså står fast, at 18. April er hans dødsdag, måtte det være i 1158 at han er død.

Straks ser disse kildesteder unægtelig ud til at være ret overvældende. Men ved nærmere eftersyn er de ikke så afgørende endda. Der kan i alt fald indvendes adskilligt imod dem. Jeg skal bemærke følgende:

Til a). På Saksens fremstilling kan der i dette tilfælde som i så mange andre ikke bygges nogen fast tidsfølge. Netop her er hans anlæg lidet kronologisk. Flere steder i hans værk er der indskud, der bryder sammenhængen, og stykker, der vitterlig ikke står på rette sted. Dette er sandsynligvis også tilfældet her.

Til b). Årsangivelserne i Næstved-kalendariet er for denne tids vedkommende meget fejlfulde og altså ikke samtidige. Den nærmest følgende årsangivelse, Valdemars Burgunderrejse, er sat til 1163 i stedet for til 1162; den næst nærmest foregående, Sven Eriksøns fordrivelse, er 1156 i stedet for 1154. Så kan kalendariet også fejle 2 år med hensyn til biskop Assers død. Og dette må antages, hvis man ikke skal forkaste den sjællandske årbogs beregning.

Til c). Da Absalon i efterskriften til kirkeloven betegnes som ærkebisp, skønt han i 1171 kun var biskop, er afskrifterne ikke i overensstemmelse med det tabte originalhåndskrift. Det kunde derfor tænkes, at der i tidsangivelsen var indkommet en fejl. Det kunde så meget mere tænkes som en anden af lovttekstens tidsbestemmelser ikke er rigtig. Det hedder nemlig, at loven blev tinglyst 3 vintre og 5 uger efter at Rygen var erobret; Rygens erobring var imidlertid ikke 1168, men 1169¹⁾. Alligevel behøver man ikke at ty til formodning om fejlskrivning med hensyn til Absalons bispeår. Jeg tror, at Absalons bispetid her simpelt hen er regnet fra hans indvielse, og den må være foregået langt hen i 1158, fordi han først da opnåede kanonisk alder. Meget muligt er det også, at Eskil, der indviede ham, først i

¹⁾ Johs. Steenstrup, *Venderne og de Danske*, s. 119 ff.

sommeren 1158 vendte tilbage fra sit fangenskab i Tyskland¹⁾. Tilsvarende beregninger kendes andetsteds fra. På indskriften i det søndre kapel, der slutter sig til Trondhjems domkirkes tværskib, betegner ærkebiskop Eysteins Erlendsøn Nov. 1161 som værende i hans 1ste bispeår, skønt han blev biskop allerede 1157; men indvielsen modtog han først i 1161²⁾.

Til d). Denne støtte for henførelsen af Assers død og Absalons valg til 1158 synes at være den vægtigste. Men her må mindes om, at selve stiftelsesbrevet for Vitskøl haves ikke. Det kendes kun i afskrift efter en afskrift, som abbed Henrik Christensen lod tage 1499, og om denne afskrift siger Langebek, at den „i Henseende til nogle Ord og Aarstal vel ikke haver været med de rigtigste“³⁾. Det kan tænkes, at der i selve brevet blot har stået A. Roschildensis, og så har abbeden — der levede i en tid, hvor historiske studier begyndte at tage fat — i tillid til Saksens og årbøgers fremstilling ment at måtte henføre dette A. til Assers navn i stedet for til Absalons. Der er så meget mere tilskyndelse til at antage dette, som Eskil, der også var vidne til stiftelsesbrevet for Vitskøl, næppe er kommen hjem til Danmark før efter Absalons bispevalg. Vi véd så lidt om hvornår Eskil slap løs fra det fangenskab, der i Okt. 1157 blev den ydre anledning til bruddet mellem kejser og pave; men der er nogen grund til at sætte udløsningen i forbindelse med den sendefærd, Valdemar lod udgå til mødet i Augsburg Juni 1158, og hvorved han søgte stadfæstelse og forlening hos Fredrik I⁴⁾.

Det er ganske vist et par gisninger som her er fremsat. Men optegnelserne i den sjællandske årbog tvinger dertil; de er ikke til at komme uden om. Allerede Peder Olsen har

¹⁾ A. D. Jørgensen i Ny kirkehist. saml. IV, 615 ff.

²⁾ P. A. Munch og Schirmer, Trondhjems domkirke: s. 17 f.

³⁾ Danske Magazin I, 134.

⁴⁾ Denne sendefærd kendes fra den samtidige og særdeles pålidelige Rahewin, der fortsatte Otto af Freisings berømte krønike (Mon. Germ. Scr. XX, 430). Jfr. A. D. Jørgensen, sidst anf. st.

da også givet disse optegnelser sin tilslutning, om end under nogen tvivl og med en lille fejl i opregningen af årene¹⁾.

Årbogens henførelse af Absalons valg til slutningen af 1157 får imidlertid en støtte ved Saksens fortælling om den lille kamp ved Boslunde, hvor Absalon dagen før Palmesøndag vandt sin første sejr over Venderne²⁾. Sakse siger ikke blot, at denne sejr vandtes efter at Absalon var bleven biskop, men han fremhæver udtrykkelig, at helten indviiede sin bispegerning med denne bedrift. Dette må fuldt ud stå til troende. På dette punkt kunde Sakse, der havde meddelelsen fra Absalon selv, umulig fejle; den lille kamp i Vestsjælland var et stolt minde, fordi den i virkeligheden var indvielsen af en ny tidsalder for land og folk. Hvis nu biskop Asser først var død 18. April 1158, så vilde kampen ved Boslunde først have fundet sted 1159, den 4. April. I 1158 faldt Palmesøndag nemlig den 13. April, altså før den dag, da Asser skulde være død. Men en begivenhed, der først fandt sted et års tid efter bispevalget, kunde ikke kaldes en indvielse af bispegerningen. Kampen ved Boslunde var da 12. April 1158, og Assers død var 18. April 1157³⁾.

Når Asser døde i April 1157 og Absalon først blev valgt i December 1157, så har Roskilde bispestol ganske vist haft en usædvanlig lang vakance. Men en nærmere betragtning af de historiske forhold gør dog den lange ventetid forståelig. Bispevalg kunde ikke foretages, før kongens samtykke var indhentet, og det var reglen, at kongen var tilstede ved valget. I foråret 1157 var Valdemar og Knud Magnussøn imidlertid vest på i landet, først i Jylland, da Sven og Henrik Løve havde gjort indfald, siden på Fyn, hvor Sven satte sig fast

¹⁾ S. r. D. I, 177.

²⁾ Saxo 738 f.

³⁾ A. D. Jørgensen (Dansk biogr. lex. I, 73) har set, at Boslunde-kampen må sættes til 12. April 1158. Men da han sætter Assers død 6 dage senere, må han hævde, at Absalon vandt denne sejr, inden han blev biskop. Dette går ikke an overfor Saksens klare ord om at han indviiede sin bispegerning ved sejren. Denne efterretning stemmer jo nemlig fra Absalon selv.

ved Vendernes hjælp. Dernæst gik tiden hen med forhandlingerne i Odense og på Låland. Efter blodgildet i Roskilde (9. Aug.) var Sven herre på Sjælland, men helt optaget af at samle krigere for at forfølge Valdemar over til Jylland. Dernæst har vi den jyske fejde, der ender med Svens fald på Grædhede (23. Okt.). Og derefter er Valdemar bleven i Jylland nogen tid; det skønnes af den jyske udmøntning af brak-teater, der var en slags mindepenge til forherligelse af sejren og til indvarsling af den ny fredsæra¹⁾. Til Sjælland er Valdemar da næppe kommet før i begyndelsen af December, og først da kunde der holdes bispevalg.

Kan man henføre Absalons valg til 1157, falder der nyt lys over den forudgående blodige forfølgelse af Tyskerne i Roskilde, idet man kan sætte den i forbindelse med hovedbegivenhederne.

Hvorfor gik det netop nu ud over disse fremmede? Der havde jo allerede i kong Nils's tid været en mængde Tyskere bosatte i Roskilde. De havde sammen med de andre borgere hjulpet Erik Emune mod deres plageånd Harald Kesje, og senere havde Harald hævnnet sig på dem så grusomt, at kejser Lothar satte sig i bevægelse i den anledning. Siden da havde Tyskerne boet fredelig i Roskilde; i alt fald havde der ikke været udbrud af nogen national uvilje mod dem. Men Sven Eriksøns forkærlighed for alt, hvad der var tysk, satte ondt blodt hos de Danske. Man afskyede hans tyske „legere“ og tyske hofskik, man harmedes over de retsskikke, han indførte fra Tyskland, og de mange Tyskere, han omgav sig med. Særlig disse indvandrede overmodige færd har vakt had. I nogle jærtgensfortællinger, der er knyttet til Knud Lavards minde, har vi bl. a. et karakteristisk vidnesbyrd om hvor voldsomt og hensynsløst saksiske krigere kunde bære sig ad på dansk grund²⁾. Hos Sakse er der en understrøm af uvilje mod Tyskeriet. Når han lader Starkad rase mod tysk forfinelse, er det i virkeligheden ham selv der raser mod

¹⁾ P. Hauberg, Danmarks myntvæsen 1146—1241, Vidensk. Selsk. skr. 6. r. V, 342. 344. 355 f. Tavle II—III.

²⁾ Danske helgeners levned, ved H. Olrik, s. 358 f.

fremmed skik og uskik, som Sven Eriksøn indførte. Og „Blodgildet“ i Roskilde måtte drive forbitrelsen mod Tyskerne til det yderste. Det var jo en Tysker der udførte kong Svens onde planer; denne fremmede blev kong Knuds drabsmand og havde på et hængende hår fældet Valdemar. Intet under da, om borgerne i den by, der havde oplevet selve udåden, sluttede sig sammen mod de fremmede, som ovenikøbet trængte dem i deres næring. Således forstår man, at budskabet om Svens fald i Jylland kunde få Tyskerhadet til at slå ud i lys lue. Men under dette røre glemte man sig selv og jævned møntmesterens hus med jorden, fordi han ligesom andre kongelige møntmestre på den tid var Tysker¹⁾. For dette overgreb mod kongen måtte Roskilde bede om tilgivelse, og derved kunde Valdemar gennemføre Absalons valg uden åbenlyst at øve tryk på præsteskabet.

11.

En tabt kilde hos Hvitfeldt.

Af Erik Arup.

Ad Kalendas Martias.

Prof. Erslevs grundlæggende afhandling om ægte og uægte kilder til Erik Plovpenning's strid med Abel²⁾ befriede for stedse forskningen i Danmarks ældre historie for Hvitfeldts knugende autoritet. Hvad dette betød, hvor megen frihed i opfattelse og fremstilling der derved blev plads for, er blevet åbenbart for alle ved Erslevs egen store skildring af Danmarks Riges Historie i tiden 1241—1481. Men desuden grundlagdes ved denne afhandling — og videre førtes ved mangfoldige laboratorieøvelser — en for dansk historieforskning særegen liden disciplin, nemlig selve Hvitfeldtforskningen. Thi denne afhandling, der saa fuldstændigt opløste den kritikløse tro paa Hvitfeldts mangfoldige „tabte kilder“, benægtede ingenlunde muligheden af,

¹⁾ P. Hauberg, *anf. st.*, s. 318.²⁾ *Hist. Tidss.* VI, 2, 359—442.